

Ve svém referátu Shore opět vznesl neodbytnou otázku, na kterou již dlouho hledá odpověď: co je to vlastně Evropská unie? Věnoval se zejména kulturnímu deficitu v nově se tvořící Evropě. Ani přes integrační pokroky v legislativě, hospodářství a institucionální oblasti evropské elity podle něj dosud nestvořily Evropany. Není žádná evropská identita či vědomí, které by konkurovaly nacionalismu, a které by tak poskytl alternativní základ soudržnosti a solidarity. Kulturní faktory, jako je sdílená historie, historická paměť, náboženství, jazyk a mýty, Evropany spíše rozdělují, a proto se nemohou stát základem všennárodních jednoty. Jinými slovy, velkolepá vize transcendentní, sjednocené Evropy, již prosazují evropští politici, není ideálem, který by sdílela většina Evropanů; spíše naopak, lidé jsou vůči sjednocování Evropy lhostejní až nepřátelští, evropská integrace zůstala ideologií elit, nepřijatou masami. EU je tedy stát bez národa; aspiruje na to stát se demokracií, ale nemá *dēmos*.

V Bristolu byl jasně vymezen cíl antropologie Evropy: hledání rozdílů i společných jmenovatelů v nově se tvořícím evropském politickém, hospodářském a socio-kulturním prostoru na základě výzkumů skutečných vazeb, ne pouhých přání. Takové vymezení vyžaduje vědecký popis a analýzu Evropy z přísně sociálně-antropologické perspektivy, tj. v propojení teorie s empirickým výzkumem. Bádání o dosažené míře „evropskosti“ (*Europeanness*) by nemělo opomíjet pragmatickou perspektivu a přehlížet úroveň každodennosti.

Hana Horáková

Podrobné informace ke konferenci včetně všech abstraktů viz www.nomadit.co.uk/easa/easa06/.

Poznámky

¹ Mezi instituce, které napomáhají studiu Evropy z pozice sociální antropologie, patří kromě Evropské asociace sociálních antropologů (EASA) i Společnost pro antropologii Evropy (*Society for the Anthropology of Europe*), zřízená Americkou antropologickou asociací (*American Anthropological Association*).

Superdiverzita a antropologie globálního města na začátku 21. století

EASA, Bristol, 18.–21. září 2006

Pokud někdo pochyboval o tom, zda výzkumy migrace a multikulturality prožívají svůj rozkvět, měl by se podívat na program letošní konference Evropské asociace sociálních antropologů v Bristolu. Z jedné strany nadnesl specifické téma už sám název této konference – „Evropa a svět“. Z druhé strany tomu bylo bezpochyby proto, že ve světě po 11. září a v rozšiřující se Evropě, ve které máme co do činění s renesancí politiky identit, má v sobě už samotný termín „migrace“ stejný hodnotový náboj, jaký měl třeba pojem „třída“ v sociologii přelomu 19. a 20. století nebo pojem „kultura“ v antropologii doby Malinowského.

Pojmy mají zachycovat měnící se sociální realitu. Není tedy náhoda, že jeden z mnoha panelů týkajících se migrace, transnacionálních migračních sítí a multikulturality propagoval teprve od nedávna módní pojem „superdiverzita“ (angl. *superdiversity*). A není také náhoda, že panel zahajoval autor tohoto pojmu, prof. Stephen Vertovec. Zlí jazykové se netajili s názorem, že pojmy si můžete vymýšlet libovolně, pokud jste vedoucím jednoho z největších a nejlépe financovaných výzkumných center, které navíc stahuje nejlepší vědce z výzkumných institutů zabývajících se migrací v Evropě – Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS) při Institutu sociální a kulturní antropologie oxfordské univerzity. Ve světě politiky financování výzkumných grantů, obzvlášť mezi antropology, tento název vyvolává nervózní třas a skřípání zubů.

Něco na tomto pojmu však je a nejde přitom jen o další z mnoha pohřbívání Roberta E. Parka a chicagské školy a o sdělení, že svět se změnil, a proto by měla podstoupit evoluci i naše pojmová mřížka týkající se metodologie a teoretických ukotvení antropologie města. V čem spočívá ona „superdiverzita“? Podle Vertovce do-

šlo ve Velké Británii v posledním desetiletí ke kvalitativní změně podoby multikulturality. Dříve byl tento pojem spojován spíše s emancipací relativně početných etnických skupin bývalého Impéria; současná multikulturalita dodatečně diskurz politiky multikulturalismu „zrasověla“, přičemž důsledkem je, že až donedávna nebyli bílí migranti ve veřejném diskurzu popisováni jako „etnická menšina“. Dnes – říká Vertovec – se svět radikálně změnil. Alespoň v Londýně. Stav „super-diverzity“ charakterizuje „dynamický vzájemný vztah proměnných mezi čím dál větším počtem nových, malé skupiny tvořících, geograficky rozptýlených, z různých míst pocházejících, transnacionálně spojených, socioekonomicky rozrůzněných a právně stratifikovaných imigrantů“. Za zavrať vzbuzujícími čísly (celý referát je dostupný na internetových stránkách COMPASu: <http://www.compas.ox.ac.uk>) stojí dva předpoklady, které se zdají dávat Vertovcovi za pravdu.

1. Multikulturalismus jako konkrétní sociální politika (přínejmenším v dosti reakčním britském provedení) vede k tzv. korporatistickému modelu, čili ke zvětšení, zkonkrétnění a homogenizaci kultur – etnické skupiny jsou viděny jako zájmové skupiny s jasně specifikovanými cíli i strukturou. Stát aktivizuje elity etnických skupin, které nejenom podporují – abych použil konceptu Gerda Baumanna – „strategický esencialismus“, ale v jejichž zájmu je konzervatismus, který může vyvolat útlak uvnitř samotných etnických skupin – zakonzervování třídních nerovností, mužskou dominanci, nacionalismus, rasismus atd. Není třeba dodávat, že pro mnohé jde o tabuizované téma, byť rostoucí kritika korporatistického modelu, která přichází z liberálních pozic (viz např. Christian Joppke), umožňuje soudit, že vnímání těchto jevů se začíná měnit.

2. Výše uvedené učinilo z kultury nebo etnicity hlavní kritérium multikulturality. Rozdíly uvnitř skupin tak zůstávají analyticky znivelizovány a naopak zdů-

razňovány jsou mezietnické hranice. Samozřejmě již od Fredrika Bartha a Anthony P. Cohena dobře víme, že nic tak nenapomáhá kulturní reprodukci jako situace kulturního kontaktu. Avšak neméně často se také zapomíná na rozdíly a hranice působící uvnitř etnických skupin, kultur nebo náboženství. Navíc, kdo rozhoduje o tom, co je a co není skupina? Určitě ne antropologové, jejichž relativistické názory na fluiditu a difuzi kultur, účelové užívání etnicity a konstruktivistický přístup k identitě se nesetkává s uznáním etnických vůdců a mobilizátorů politiky identity.

„Superdiverzita“ má tedy obrátit naši pozornost na jiná kritéria, která mnohem silněji určují vzory lidské integrace, jednání a rozmnožování kulturních významů, a tím přispívají k multikulturalitě. Analýza jiných prvků/faktorů/činitelů je nicméně potřebná: situace na trhu práce, přístup ke zdrojům, gender, imigrační status, společenská třída, způsob udržování transnacionálních vztahů, konflikt uvnitř skupin atd. Především situace globálního města a jeho antropologie se v tomto kontextu setkává se spoustou otázek. Jak je zkoumat? Etnické skupiny na jednom místě nebo raději transnacionální vztahy, nebo snad sousedství jako místo tzv. pouličního multikulturalismu, toho „banálního“? Panel obsahoval spoustu fascinujících referátů o výzkumech zabírajících se každou z výše uvedených otázek.

Avšak diskutující, především profesor Ralph Grillo z Univerzity v Sussexu, měli pochybnosti, co je tak opravdu kvalitativně nového na dnešním „superdiverzifikovaném“ Londýně. Přestože panovala shoda ohledně metodologických pastí esencialismu v obecném diskurzu multikulturalismu – především ve Velké Británii –, zpochybňovali vhodnost pojmu superdiverzity pro výzkumné cíle.

Je očividné, jak tvrdí Zygmunt Bauman, že *mobilita v čím dál větším stupni stratifikuje lidstvo*. Současně také často dochází k tomu, že mobilitou vytvářená strati-

fikace (na ty, kteří mohou svobodně cestovat po Evropě, a na ty, kteří musí přeplavat Středozemní moře riskující přitom život) se kryje s mřížkou národních států, což následně odráží nerovnosti v pozdně moderním kapitalismu. Tak se tedy třídní nerovnosti velmi často kryjí s etnickými hranicemi. Antropologové účastníci se panelu občas zapomínali, že globalizace paradoxně posiluje národní státy a – jakkoli se nám to nemusí líbit a při všech podmínkách nerovnosti, které to skrývá – na život lidí má stále ohromný vliv logo na jejich cestovním pase.

Michał P. Garapich
(Z polštiny přeložil Jakub Grygar.)

Konference *Transnational Identities – Cities Unbound – Migrations Redefined*
Krakov, 6.–8. října 2006

Na trhu akademických konferencí panuje velká konkurence a zdá se, že přijít se zajímavým nápadem, který by přitáhnul pozornost potenciálních klientů ochotných zaplatit často ne zrovna malý konferenční poplatek a zkombinoval aktuální téma, dostupnost, zajímavé osobnosti a atraktivní lokaci je každý rok stále těžší. Sociologové a antropologové asi v dohledné době nezačnou jezdit konferovat na sponzorované pobyty do exotických míst, jako je tomu například v případě kolegů farmaceutů, ale i tak by se o „cirkusu konferenční turistiky“ prováděné sociálními vědci dala napsat zajímavá diplomová práce.

Jednu ze strategií, jak přilákat pozornost zainteresovaných odborníků, představuje spojení sil vícero pracovišť. O něco podobného se pokusili začátkem října minulého roku v Krakově, kde uspořádali třídní konferenci pracovníci a členové Centra pro výzkum nacionalismu, etnicity a multikulturalismu (CRONEM) University of Surrey, Centra evropských studií Jagelonské univerzity a Studentského vědeckého kruhu pro evropská studia v Krakově.

Konference, jak napovídá její název *Transnacionální identity – rozvolněná města – nově definované migrace. Antropologie migrací a identit vztahovaných k městskému prostoru v éře globalizace*, byla věnována především migraci. Pokud máme pokračovat ve výčtu zajímavostí, jimiž na sebe poutala pozornost, nelze opominout ani fakt, že se každý den jejího konání také měnila její lokace: první den v Muzeu Haliče v turisticky atraktivním „židovském městě“, krakovském Kazimierzi (naštěstí stále ještě tímto novodobým průmyslem mnohem méně zdevastovaném, než to známe z Prahy); druhý den v Nowé Hutě, vzorovém městě vyprojektovaném na konci 40. a začátku 50. let na rýsovacích prknech urbanistů a architektů uvádějících v život socialistický realismus; poslední den pak v Przegorzałách, dřívějším předměstí Krakova, kde je v domě kdysi obývaném mj. Hansem Frankem, v době 2. světové války gubernátorem Generálního gubernementu, sídlo Centra evropských studií. Připočteme-li k tomu ještě skutečnost, že mnozí z těch, kteří byli na konferenci přítomni, nežijí nebo nepracují tam, kde se narodili, lze říci, že téma migrace bylo přítomno nejenom prostřednictvím vtělení do referujících, ale i tím, že migrovala samotná konference.

K již zmiňovaným atrakcím je třeba připočíst ještě jedno lákadlo: jména hlavních hostů, klíčových řečníků: Zdzisława Macha, Michaela Peter-Smithe, Alison Stenning a Johna Eada. Právě oni a jejich témata předznamenávala, v jakém duchu se bude konference a diskuse odvíjet.

Zdzisław Mach je ředitelem Centra evropských studií a jedním z těch polských sociologů, kteří se pokoušejí ve své práci propojovat v Polsku tradičně silnou sociologii s perspektivou sociální antropologie. (S tím se u polských kolegů můžeme setkat velmi často. Relativně silnou pozici tam má sociální antropologie ani ne tak díky tomu, že by byla hojně zastoupena na samostatných katedrách či výzkumných ústavech, ale právě pro své personální propojení se